

Стащук Ангеліна Юріївна,

Тетяна Василівна

*студентки 4-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ У СУДОВІЙ ПРАКТИЦІ

Диспозитивність є однією з визначальних засад цивільного судочинства. У широкому розумінні диспозитивністю прийнято вважати можливість особи діяти на власний розсуд, зокрема, бути учасником певних правовідносин або ні, використовувати можливості реалізації своїх законних прав або ж утримуватися від цього. Тобто в найбільш широкому розумінні диспозитивність означає можливість особи за наявності декількох запропонованих законом варіантів вибрати найбільш вигідний [5, с. 59]. Законодавче закріплення принципу диспозитивності міститься у ст. 13 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [7]. Однак у судовій практиці часто порушуються вимоги цього принципу, що ставить під загрозу законність таких рішень судів.

Відповідно до ч. 1 ст. 13 ЦПК України суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до вимог ЦПК України, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених цим Кодексом випадках. Характеристика принципу диспозитивності надавалася, наприклад М. Й. Штефаном. Він виокремлював наступні її положення:

1) якщо особа хоче реалізувати своє право, вона повинна сама подбати про це – *vigilantibus jura scripta sunt*;

2) особа може відмовитися від права, яке їй належить – *volentum non fit injuria*;

3) особу не можна змусити пред'явити позов всупереч своїй волі – *nemo inventus cogere cogitur*; немає судді без позивача – *nemo iudex sine actore*;

4) суд не може виходити за межі заявлених сторонами вимог – *judex ne eat ultra petita partium, ultra petita non cognoscitur*, за винятками, встановленими законом;

5) право сторони розпоряджатися об'єктом процесу – *res in judicatum delicta* [8, с. 12].

Диспозитивність є продовженням і наслідком диспозитивного начала, характерного для цивільних матеріальних правовідносин. Зміст принципу диспозитивності характеризується тими широкими правами, якими закон наділяє сторони та інших осіб у справі [6, с. 53].

Одним з основних проявів принципу диспозитивності є право особи звертатися за захистом свого порушеного права чи інтересу до компетентного органу – суду. Важливо зауважити, що у законодавстві немає положень, які б покладали на особу обов'язок звертатися до суду, така можливість завжди є саме правом. Відповідно до ст. 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом [1]. Проте вже у другій частині вказаної статті зазначається, що кожній особі надається право оскаржувати дії, рішення та бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також їх службових чи посадових осіб у суді. Тобто, Основний закон держави теж визначає за особою право, а не обов'язок звернення до суду.

В контексті цього варто згадати про інститут співучасті у цивільному процесі, який закріплений законодавчо у ст. 51 ЦПК України. При цьому закон наділяє суд правом залучати до участі у справі виключно співвідповідача, але у жодному разі не позивача, адже керуючись принципом диспозитивності, такі дії суду повинні були б вважатися неправомірними.

На жаль, зовсім іншим чином склалася судова практика, у якій залучення до справи співпозивача (навіть без виявлення його волі на це) стало доволі поширеним. Як приклад, можна навести ухвалу Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 26. 03. 2021 у справі № 359/9838/20 [3].

Судом розглядалася справа про визнання особи такою, що втратила право користування житлом. Позивач заявив клопотання про

залучення до участі у справі співпозивачів – особа_4 та особа_5, а суд таке клопотання задовольнив. При цьому суд обґрунтував своє рішення посиланням на ст. 50 ЦПК України, у якій йдеться про умови, які допускають участь у справі кількох позивачів або відповідачів. Однак таке застосування цивільного процесуального закону не може вважатися вірним, адже воно прямо суперечить принципу диспозитивності. Позивач чи відповідач не можуть за власним бажанням залучати до участі у справі іншого позивача, оскільки звернення до суду є виключним правом особи.

Іншим прикладом може послужити ухвала Київського районного суду м. Полтави від 17. 06. 2021 у справі № 552/1722/21 [4]. Предметом позову була аналогічна вимога: визнання осіб такими, що втратили право користування житловим приміщенням. До суду надійшла заява представника позивачів про залучення співпозивачів особа_3 та особа_4. Суд прийняв рішення задовольнити клопотання представника та залучити до участі у цивільній справі за позовом особа_1 до особа_2 про визнання осіб такими, що втратили право користування житловим приміщенням співпозивачів.

У науковій літературі висловлюється слушна думка про те, що обов'язкова співучасть (вид співучасті, за якого характер спірних правовідносин передбачає, що правильне вирішення спору неможливе без залучення до участі у процесі інших суб'єктів таких правовідносин, зокрема, це стосується справ про спільну власність, спадкування, виключення майна з опису, захист честі і гідності, право користування житловими приміщеннями) може бути тільки пасивною, оскільки суд не уповноважений залучати співпозивачів для участі у цивільному процесі в примусовому порядку [2, с. 58]. Такі міркування є цілком виправданими та логічними.

Порушення принципу диспозитивності може мати наслідком незаконність судового рішення. Відповідно до ч. 1–2 ст. 263 ЦПК України судові рішення повинно бути законним, тобто ухваленим відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права, та обґрунтованим, а також ґрунтуватися на засадах верховенства права. Оскільки принципи цивільного судочинства за-

кріплені у нормах процесуального права, їх порушення напряду веде до незаконності судового рішення.

Таким чином, враховуючи вищенаведене, вважаємо, що суди, здійснюючи правосуддя, допускають чимало порушень принципу диспозитивності, який є одним з найбільш визначальних принципів цивільного судочинства.

Прикладами таких порушень, зокрема, є залучення особи до справи як співпозивача за ухвалою суду, при цьому бажання такої особи бути стороною у справі – не враховується. Така судова практика не відповідає вимогам ЦПК України, а тому існує ризик визнання таких рішень незаконними.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28. 06. 1996 р. № 254к/96-ВР. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Навроцька Ю. В., Верба-Сидор О. Б., Воробель У.Б. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (у схемах і таблицях) / за заг. ред. Ю.В. Навроцької. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 388 с.
3. Ухвала Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 26. 03. 2021 р. у справі № 359/9838/20. URL: <https://reyestr. court. gov. ua/Review/96030523>
4. Ухвала Київського районного суду м. Полтави від 17. 06. 2021 р. у справі № 552/1722/21. URL: <https://reyestr. court. gov. ua/Review/97719266>
5. Цивільний процес (загальна частина): навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. / кол. авт.; кер. авт. кол.к.ю. н., доц. А.В. Коваленко. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 192 с.
6. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В.О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18. 03. 2004 р. № 1618-IV. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
8. Штефан О.О. Цивільне процесуальне право у схемах: навч. посіб. К.: МАУП, 2004. 208 с.

Науковий керівник: асистент Московчук Д. О.